

L'abastament d'una ciutat en temps de guerra. El setge de Barcelona de 1472

Jordi Comellas i Solé

1. Introducció

La historiografia dels darrers anys ha incidit en el fet, cada vegada més innegable, de la importància de l'abastament en les ciutats de la baixa edat mitjana. Als últims decennis han començat a aparèixer tota una sèrie d'estudis que palesen l'existència de grans preocupacions per part de les autoritats municipals a fi de mantenir el col·lectiu que vivia a les ciutats ben fornit de viandes, fet que assegurava una relativa estabilitat als grups que ostentaven el poder als centres urbans.

Avui, hom es planteja ja tot el que envolta l'abastament de les ciutats durant els darrers segles medievals i, en especial, de la importància del pa com a aliment de primer ordre. L'arribada periòdica de grans remeses de gra serà una de les principals preocupacions dels diferents equips de govern de les ciutats de l'Europa meridional durant els segles XIV i XV, una preocupació que podia adquirir aspectes patètics en moments de dificultats polítiques, com en el cas analitzat al present treball: un setge que aïlla la metròpoli dels centres productors i fornidors de blat.

Fins al segle XI, el sistema alimentari de la base de la població es caracteritzava per la no existència d'un element clarament dominant. La importància de l'espai incul-te era considerable, fet que permetia lluitar de manera més oberta contra les cares-ties, car l'economia silvo-pastoril oferia alternatives a la manca d'un element en concret.¹ Serà més endavant, quan la dieta es basarà en un producte, els cereals, que l'absència d'aquest generarà autèntiques calamitats, arribarà a generar fam, però una fam produïda per la *inopia panis*, pròpia dels darrers segles medievals.²

1. MONTANARI, M. *Campagne medievali: strutture produttive, rapporti di lavoro, sistemi alimentari*. Torino: Einaudi, 1984, p. 192-193.

2. RIERA, A. «Sistemes alimentaris i estructura social a la Catalunya de l'alta edat mitjana», *Alimentació i societat a la Catalunya medieval*. Barcelona, CSIC, 1988, p. 26. La importància que

A Catalunya, ja s'han realitzat diferents treballs dedicats a la importància dels cereals, uns de caire més general,³ i altres dedicats específicament a les caresties del segle XIV. Concretament, per a Barcelona, s'han estudiat les crisis cerealícoles de 1333 i del 1374-1375.⁴

L'interès d'examinar l'abastament a Barcelona en temps de guerra radica en el fet que els mètodes utilitzats normalment per aquests menesters encara s'exagereu més. En el cas present, es podrà advertir com el motiu d'angoixa més important de les autoritats durant el setge és precisament l'abastament de blat, perquè arriba un moment en què, almenys la documentació així ho mostra, els altres aliments gairebé no es contemplen. El propòsit principal de l'estudi és palesar que tot el que gira a l'entorn dels cereals adquireix una importància inusitada, i fins i tot la seva imposició serà la principal font d'ingressos de la ciutat durant el setge de 1472.

Des d'un punt de vista de la història de l'alimentació és possible analitzar aspectes econòmics, polítics i socials. En aquesta línia, un fet tan espectacular com un setge permetrà observar el funcionament de l'estructura municipal, plenament oligàrquica, en un moment delicat, i quins mecanismes utilitzarà per tal de subsistir o almenys resistir el màxim possible, com va ser el cas de 1472.

2. El darrer període de la guerra civil

Per tal de contextualitzar el setge final de la guerra és necessari remuntar-se a l'any 1466, moment en el qual s'inicià el darrer període del conflicte, a causa de la

---

adquireixen els cereals dins l'occident medieval està relacionada amb el creixement agrícola i el desenvolupament de la cerealicultura als segles XI i XII. En aquests moments, els recursos agraris es concentraran en mans de pocs (MONTANARI, M. *L'alimentazione contadina nell'alto medioevo*. Nàpols: Liguori Editore, 1979, p. 472-473. També a DUBY, G. *Guerreros y campesinos. Desarrollo inicial de la economía europea, (500-1200)*. Madrid: Siglo XXI, 1987, p. 239).

3. Ja als anys seixanta, Eva Serra dedicà la seva Tesi de Llicenciatura als cereals de Barcelona («Los cereales en la Barcelona del siglo XIV». Tesi de Llicenciatura. Universitat de Barcelona, 1967). Hi ha però, un resum actualitzat per la mateixa autora i publicat posteriorment («Els cereals a la Barcelona del segle XIV». *Alimentació i societat a la Catalunya medieval*. Barcelona, CSIC, 1988). Per a Tortosa, un centre de distribució de blat de molta importància, Albert Curto ha realitzat un extens estudi referit al segle XIV (*La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*. Barcelona: Vives-Casajuana, 1988, 2 vol.).

4. Per al 1333 hi ha una Tesi de Llicenciatura, concretament la de Sebastià Riera (*El mal any primer a Barcelona*. Tesi de Llicenciatura. Universitat de Bellaterra, 1985, i també del mateix autor, «El proveïment de cereals a la ciutat de Barcelona durant el mal any primer (1333): la intervenció del Consell de Cent i de la Corona», *Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona*, I, Barcelona, 1985). Una altra Tesi de Llicenciatura estudia un dels altres mals anys de la ciutat comtal (P. Tutusaus, «Un mal any en la ciutat de Barcelona (1374-1375)». Tesi de Llicenciatura. Universitat de Barcelona, 1986, 2 vol.).

mort de Pere de Portugal el 29 de juny. En aquests moments, Joan II oferí la pau a la Diputació de Barcelona. En un intent d'acostar les dues parts, les Corts d'Aragó es prestaren per tal de fer de mitjanceres. Contràriament a l'imaginable, els dirigents de la Diputació prengueren una decisió que havia de provocar, de manera absurda, la continuació del conflicte: el 30 de juliol s'oferí el Principat a Renat d'Anjou, duc de Provença. Cedir la corona a un angeví era lliurar-la a l'enemic tradicional de Catalunya i allargar l'agonia del país. Al mateix temps, a la ciutat comtal, s'incrementà el terrorisme contra els reialistes.⁵

Renat mai no va venir a Catalunya, i fou el seu fill Joan de Lorena qui hi arribà com a lloctinent, acompanyat d'un exèrcit franco-napolità que inicià les seves campanyes amb èxit, però que posava a mans forasteres bona part del destí del país. Joan II, per la seva banda, intentà aturar els invasors als Pirineus, però l'ofensiva, amb Joana Enríquez al front, fracassà a les primeries de novembre. Els angevins tenien les portes obertes i Girona era l'empresa més llaminera, de manera que Joan II hi arribà el 27 d'octubre per tal de defensar la zona, però a la matinada del 21 de novembre de 1467, un important contingent reialista que es dirigia a Girona des de la platja de Sant Martí d'Empúries va ser atacat i vençut prop de Viladamat, amb un nefast resultat a causa de l'empresonament d'importants cavallers reialistes. Fins i tot l'hereu Ferran va estar a punt de caure presoner.⁶ La desfeta de Viladamat allargà la guerra uns quants anys i així, el primer de juny de 1469, Girona va caure en poder dels francesos, gràcies a un nou exèrcit que havia travessat els Pirineus a principis d'any.

Mentrestant, l'ancià monarca Trastàmara anava lligant caps pel que fa a la política internacional. En aquest aspecte, el casament, l'octubre de 1469, de l'hereu Ferran amb Isabel de Castella, li va procurar el suport de bona part de la noblesa castellana. Al mateix temps, tota una sèrie de pactes amb l'Anglaterra dels York i amb Carles el Temerari de Borgonya permeté girar la truita a nivell europeu a favor de Joan II, defensat ara per importants aliats.⁷

A Barcelona, el desembre de 1470 havia mort el lloctinent Joan de Lorena. El càrrec va ser ocupat pel seu fill natural, Joan de Calàbria, que hagué de fer cara a la part més desastrosa de la guerra. Les fugides del bàndol barceloní, el cansament, l'aïllament internacional, en definitiva, l'esgotament del país, unit a la forta ofensiva de Joan II a l'Empordà, mostraren la feblesa dels antireialistes. L'octubre de 1471 Girona es lliurà al monarca, ja que el bisbe Joan Margarit canvià de bàndol. La major part de l'Empordà i moltes viles del Vallès i el Maresme se sotmeteren a Joan

5. El 2 de juliol de 1466 va ser decretada la pena de mort per qui es mostrés favorable a Joan II (VICENS VIVES, J. *Els Trastàmars*. Barcelona: Vicens Vives, 1983, p.180).

6. *Ibidem*, p.182.

7. De fet, el pacte d'Abbeville, el 7 d'agost de 1471, reforçava una aliança dels aragonesos amb els borgonyons que s'establí el 1469 (*Ibidem*, p.184).

II, fins que el novembre de 1471 començà el setge de Barcelona, que finalitzaria amb la Capitulació de Pedralbes.

3. La política bladera durant la guerra: el blat provençal

Tradicionalment, el blat francès era més car que el sicilià, però a finals del conflicte, la major part del cereal que arribà a Barcelona era provençal, a causa de la nova conjuntura política que convertí l'angeví Renat en aliat del consell municipal. La guerra, emperò, havia comportat un increment dels preus del gra, a causa de les dificultats en l'abastament i el deplorable estat del camp català.⁸

Les bones relacions amb els angevins provençals eren ben bé una novetat, i les topades entre els dos estats no havien estat cap excepció, ja que Alfons el Magnànim destruí el port de Marsella el 1423 i la pirateria entre els uns i els altres esdevingué un fet normal. Amb tot, un cop conquerit Nàpols, el 1443, Alfons signà una treva amb Renat per tal de donar suport als intercanvis, sobretot de blat, però l'aragones desestimà la renovació del pacte el 1448.⁹

La guerra civil accentuà notablement el comerç entre Catalunya i els angevins, i les condicions precàries d'abastament, accentuades a causa de les hostilitats, van fer que es trametessin grans remeses de blat provençal a Barcelona i a Tortosa. Els comerciants no dubtaren a aprofitar aquesta obertura a un nou mercat de gra, ja que Renat era senyor d'uns territoris abundosos i rics en blat, i Barcelona sabia que havia de tenir en compte una circumstància així a l'hora de cercar aliats que gaudissin de recursos per a pal·liar l'estretor que el conflicte comportava.¹⁰

Les autoritats municipals no variaren la seva política bladera pel que fa al sistema de compra de la mercaderia. Àdhuc en els moments de màxima necessitat, tal com ja havia succeït en períodes de carestia,¹¹ els grans arriben gràcies a la iniciativa privada. Fins i tot els mercaders patiran una major pressió, a mesura que la situació empitjori, per part de qui serà el client més important: el municipi.

4. El darrer setge de la guerra. L'abastament de blat

El tram final del conflicte se centrà als voltants de la Ciutat Comtal. Durant poc més de deu mesos, la capital del Principat resistí l'inevitable. Va ser una espera agò-

8. DEL TREPPO, M. *Els mercaders catalans i l'expansió de la corona catalano-aragonesa al segle XV*. Barcelona: Curial, 1976, p. 317-324.

9. *Ibidem*, p. 325.

10. *Ibidem*, p. 326.

11. Fet que ha estat estudiat i analitzat en els treballs de Turusaus i Curto.

nica lluitant contra moltes adversitats. D'una banda, la ineficàcia que de mica en mica palesà Renat i els seus col·laboradors provençals, i, de l'altra, la renovada força amb què Joan encarà el setge, amb totes les garanties que li podia oferir el fet de disposar d'una flota per a aïllar el municipi rebel per mar. Anteriorment, al principi del conflicte, durant el setembre de 1462, Joan ja assetjà Barcelona, però abandonà el projecte precisament per la impossibilitat d'encerclar amb vaixells la ciutat, fet que permetia l'abastament sense gaires dificultats.

Joan de Calàbria havia entrat a Barcelona el 12 de juny de 1471 com a lloctinent.¹² Igualment, els reialistes aviat foren a les rodalies de la ciutat. Així, el novembre, el fill de Joan II arribà a Santa Coloma de Gramenet i encerclà una fortalesa amb un contingent fidel al municipi. El capità general de l'exèrcit de Barcelona, Jacobo Galioto, amb uns quatre mil soldats a peu i uns cent cinquanta cavallers, segons les fonts, sortí de la ciutat el 26 de novembre per encarar els reialistes, però les tropes barceloneses resultaren derrotades i el seu capítost fou empresonat. El total de captius va ser d'uns dos mil.¹³ Aquesta considerable desfeta significà l'inici del setge pròpiament dit.

4.1. Abastament i diplomàcia.

Al llarg del setge, les autoritats municipals desenvoluparen una important tasca diplomàtica a la cort de Renat per tal d'assegurar que les compres que els mercaders catalans feien arribessin sanes a Barcelona. Així, a finals de desembre de 1471, el comerciant Francesc Antoni Setantí informava a la Diputació des de Marsella que disposava de dues fustes amb 7.000 quarteres de blat que ell i altres mercaders contractaren.¹⁴ La vinguda de l'esperada remesa els degué produir aviat, encara que incompleta, ja que el 4 de gener de 1472 Setantí ja era a Barcelona, però un balener que sortí de la capital provençal amb forment encara no havia arribat, igual que les naus de dos dels patrons que la ciutat utilitzarà continuadament durant el setge: Prior de Sant Gil i Alió de Tressetmanes,¹⁵ que probablement es feren enrere intimidades per les quatre galeres i algunes fustes reialistes que aquells dies vigilaven la costa de Barcelona.¹⁶ Aquesta solució deixà el municipi amb una quantitat de blat inferior a la pretesa segons els contractes i la necessitat. Els consellers pressionaren el senescal de Provença, el comte de Troia, perquè instés Renat a alleugerir els tràmits d'enviament de vitualles, que també mancaven als reialistes, a causa de la mala

12. *Manual de Novells Arxius*, II, p.502.

13. *Ibidem*, p.503.

14. AHCB, *Lletres comunes*, X-39, 9, carta de Francesc Setantí a la ciutat.

15. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.34r., carta als ambaixadors catalans a Provença.

16. *Ibidem*.

collita.¹⁷ Les autoritats suplicaren igualment els mercaders que eren a Marsella per tal que compressin grans per a la ciutat,¹⁸ i fins i tot animaren els síndics marsellesos perquè enviessin no solament forment, sinó «civades, olis, carnsalatges freschs e salats, e altres coses, que portar-les serà de gran utilitat als senyors de aquelles», ja que el contingut de la nau de Setantí era insuficient.¹⁹ L'operació d'organitzar una actuació solidària a municipis del reialme amic es repetí a Toló i a altres ciutats provençals.²⁰

Setantí havia arribat a Barcelona tan sols amb 11.000 sesters de forment i farina, una quantitat que permetia abastar la ciutat durant trenta-cinc dies, i era recomanable no tan sols recuperar els carregaments perduts, sinó encomanar noves remeses. Així, al cap d'alguns jorns, el Trentenari decidí,²¹ el 14 de gener, que Setantí tornés a cercar blat.²² A causa del perill aparent, ja que l'armada del rei Joan restava expectant al front del litoral barceloní, se soldejaren certs homes per a garantir la seguretat de l'aventura. Les autoritats aprovaren pagar quaranta homes ben armats, en base a un salari de 4 florins (44 sous en aquells moments). Les despeses de la custòdia serien cobertes del dret de dos sous per quartera de blat que pagaven els flequers, imposició que la ciutat destinava per a pagar els forments que comprava.²³ S'obligava a Setantí, emperò, a soldejar quaranta homes més per a completar la defensa de la nau. Els consellers concordaren amb el mercader i propietari els nòlits que els altres comerciants que també participarien en l'empresa havien de pagar per a utilitzar el vaixell.²⁴ Dels baleners perduts encara no se'n sabia res, de manera que s'enviaren noves missives (amb vaixells més lleugers i ràpids) per tal que, un cop arribés més tard Setantí a Marsella, tornés amb una l'altra nau que es trobava allí, la de Rafael Angels, i Renat ordenés carregar altres fustes amb vitualles, les quals, en cas de ser manques, haurien de venir custodiades per vaixells armats per tal d'assegurar l'èxit de la comanda i, en cas de necessitat, poder fer cara

17. *Ibidem*, f.35r., carta al senescal de Provença, datada el 4 de gener de 1472.

18. En concret dues cartes a mercaders d'origen italià: Antonello Staloni i Palomides Forbin (*Ibidem*, f.36v., datades el 4 de gener de 1472).

19. *Ibidem*, f.40r., carta als síndics de Marsella, datada el 4 de gener de 1472.

20. *Ibidem*, f.41r., cartes als síndics de diferents ciutats provençals, datades el 4 de gener de 1472.

21. El Trentenari era un consell més reduït que el Cent, format pels consellers i una tercera part del plenari. Els temes que tractava eren els de proveïment de la ciutat, la neteja, la política gremial, la defensa del municipi i el nomenament d'alguns càrrecs (DURAN I SANPERE, A. *Barcelona i la seva història. La formació d'una gran ciutat*. Barcelona: Curial, 1973, p.293).

22. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.18v.

23. *Ibidem*, f.19v., en data de 19 de gener de 1472. Donada la importància de l'afer, es féu necessària l'aprovació d'aquesta quantitat per part del plenari del Consell de Cent.

24. *Ibidem*.

a l'enemic.²⁵ Uns quants dies més tard, però, els consellers enviaren a Lluís Duran a Marsella perquè intentés alleugerir els tràmits referents a les remeses de blat sense esperar Setantí,²⁶ ja que aquest encara no se n'havia pogut anar, a finals de gener, a causa del mal temps que patia el litoral català.²⁷

Ja a l'inici del setge quedà clar que el municipi deixava a mans de particulars els afers d'abastament de la ciutat i, pel que fa a qüestions especials degudes a la guerra, intentà, com en el soldejament parcial d'homes per a custodiar naus, compartir les despeses amb la iniciativa privada, per molta necessitat i estretor que hi hagués.

4.2. L'afèr de Francesc Antoni Setantí

Francesc Antoni Setantí (1420-1483) pertanyia a una família rica de mercaders, originaris de la ciutat de Lucca que, en establir-se a Barcelona, catalanitzaren el seu nom. Probablement arribaren a Catalunya al segle XIV i ja actuaren de banquers de Pere el Cerimoniós. Consolidats plenament dins la classe patrícia de la ciutat, i suposadament bigaires convençuts, el pare de Francesc Antoni, Lluís (1417-1488), era precisament conseller en cap el 1472 i va ser un dels dos consellers que pujaren a Pedralbes per concordar la capitulació amb Joan II.²⁸

Finalment, el mercader partí vers Marsella i allí es trobava els darrers dies de febrer. El comerciant havia d'aconseguir que altres fustes l'acompanyessin en el retorn, encara que fossin genoveses. Per tal de convèncer Renat, Lluís Duran l'havia d'ajudar.²⁹ Per altra banda, Joan II aconseguia armar dues naus a Mallorca per alimentar els assetjants, fet que significava que la tornada de Setantí amb el altres vaixells podia comportar perill.³⁰

La comanda realitzada a Setantí no era suficient per a mantenir la ciutat plenament abastada, i el 25 de febrer el plenari aprovà de pagar els mercaders de la Llotja que es decidissin a comprar un carregament comú de 20.000 o 25.000 sesters de blat provençal, independent del que ja s'havia encarregat. Per a assegurar l'empresa, un home havia d'anar a veure el rei o el duc de Milà (senyor de Gènova), per armar

25. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, ff.43r. i 46v., en cartes al rei Renat i als missatgers del rei, escrites el 15 i 18 de gener de 1472 respectivament.

26. *Ibidem*, carta als ambaixadors, datada el 25 de gener de 1472.

27. *Ibidem*, f.49v., carta al rei Renat, datada el 30 de gener de 1472.

28. Sobre els Setantí hi ha una interessant monografia que va guanyar el premi Carreras Candi l'any 1973, i que estudia l'evolució de la família a Barcelona fins el segle XVII (CORTES, C. *Els Setantí*. Barcelona: Vives Casajuana, 1973, p. 99-101).

29. *Ibidem*, f.56r., carta a Francesc Antoni Setantí, datada el 26 febrer de 1472.

30. La informació de l'existència d'aquestes dues naus a Mallorca arribà a Barcelona via Maó. La vila menorquina era aliada de la ciutat comtal (*Ibidem*, f.53r., carta a Galceran Mas, capità de Maó, datada el 18 de febrer de 1472).

fustes amb les quals arribaria la totalitat del blat.³¹ Nicolau Julià va ser l'escollit per a viatjar a Marsella, al qual la ciutat pagaria 70 lliures, diners que s'obtindrien del dret de dos sous per quartera dels flequers. Amb tot, les despeses del viatge, excepte el salari, havien d'anar a càrrec dels mercaders.³²

A principis de març, però, hi havia quatre naus apostades a Sant Feliu de Guíxols per a portar vitualles a les tropes fidels a Joan II.³³ Dos dels vaixells eren de Ferran, de 1.000 i 800 bótes, i els altres, baleners de 400 i 500 bótes. Aquesta flota havia planejat dirigir-se a les Medes. La nova feia arriscada la tornada de Setantí amb les fustes que el poguessin acompanyar, i feia més necessària una escorta armada.³⁴ La situació dels reialistes, però, era igualment galdosa, i la fam no era una estranya als seus campaments.³⁵

Tot i el perill, Setantí se n'anà cap a Barcelona amb dues naus més, la de Sant Gil i un balener,³⁶ però els vaixells tardaren en arribar a causa d'un accident. Tornant de Marsella, les fustes van navegar durant dos dies i dues nits amb mar calmosa. Una vegada a Catalunya, per tal d'esquivar els enemics, i aconsellat pels mariners, Setantí decidí endinsar-se 40 milles per no ser vist pels reialistes, però un temporal destruï en poques hores les veles i els màstils.³⁷ El vent desmantellà les naus i, per tal de no ofegar-se, van llançar robes i una quantitat de blat. Finalment, arribaren a Maó a finals de març. La nau de Setantí es quedà a Menorca, mentre que les altres tornaren a Barcelona.³⁸ Al cap de pocs dies, arribà a Maó el capità Alió de Tressetmanes amb dos baleners,³⁹ que carregaren 7.000 sestres de blat de la merca-

31. AHCB, *Deliberacions*, II-21, ff.31v. i 32r.

32. *Ibidem*, ff.32v. i 33r.

33. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.64r., carta a Francesc Antoni Setantí, datada el 12 de març de 1472.

34. Lluís Duran, que ja havia parlat amb Nicolau Julià, havia d'aconseguir el permís reial perquè l'expedició de blat fos ben segura (*Ibidem*, f.64v., carta dirigida a Lluís Duran, datada el 12 de març de 1472).

35. Tropes de Joan II havien capturat 60 cavalls i un carruatge de vitualles, una carn que serví per a consolar als afamats atacants (*Ibidem*, f.61v., carta als ambaixadors de Marsella, escrita l'1 de març de 1472).

36. La documentació no especifica que amb ells anés el vaixell d'en Rafael Angels, que ja havia portat altres vegades vitualles a Barcelona. Més endavant, però, en una carta dirigida a Renat, a principis de maig, els consellers s'estranyen que la nau s'hagi perdut. Segons l'esmentada lletra, el lloctinent Joan de Calàbria va voler que el patró fos Francesc de Junyent, i si el vaixell no tornava, fet que gairebé es donava per segur, reportaria un dany econòmic considerable a en Rafael Angels, el seu propietari (*Ibidem*, f.90r., carta al rei Renat, datada el 4 de maig de 1472).

37. AHCB, *Lletres comunes*, X-38, 44, carta del capità de Maó, datada el 29 de març de 1472, arribà a Barcelona l'1 d'abril.

38. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.72r., carta als ambaixadors de Marsella, datada el 3 d'abril de 1472.

39. Un dels baleners era propietat d'Alió, la Galega, de 400 bótes, mentre que l'altre, que era

deria de Setantí, el qual demanà als consellers que enviessin la barca de Sant Gil per recuperar la resta de mercaderies: 2.000 quarteres de forment, bestiar, formatges, robes, etc.⁴⁰ Amb tot, els baleners encara s'esperaven a Maó a causa del perill que suposava l'armada reialista, però tan bon punt arribaren aquestes noves a la ciutat (amb un lleny petit i ràpid que també aportà avisos per a la seguretat de les fustes que vindrien carregades de Maó), el primer d'abril, els consellers informaren Setantí i alguns dels mercaders que eren amb ell a Maó que l'armada enemiga era a Roses i la platja de la ciutat restava neta.⁴¹ Alió de Tressetmanes tornà a Barcelona al cap de pocs dies amb el mateix Setantí, el qual abandonà allí la seva fusta, però els 7.000 sestres encara eren insuficients.⁴²

Pel que fa al vaixell que era a Menorca, s'intentà enviar unes veles per tal que pogués retornar a Barcelona,⁴³ però en finalitzar la guerra encara no s'havia recuperat. Fins i tot a la Capitulació de Pedralbes, una de les peticions que els consellers demanaren a Joan II, en concret la 17, consistia en el fet que el monarca permetés el dret de viatjar a la nau de Setantí, encara a Maó, i que qualsevol tipus de vitualles, mercaderies, robes i persones que hi eren tornessin a la Ciutat Comtal.⁴⁴

Des de Barcelona s'intentà repatriar la resta del blat que s'havia salvat i que no va ser carregat als baleners de Tressetmanes, i els consellers advertiren al capità de Maó que no es quedessin el carregament.⁴⁵ La súplica produí bons efectes, ja que si en un principi les autoritats menorquines preveien quedar-se amb 2.000 quarteres de forment que encara contenia la nau de Setantí, a causa de la proximitat d'una Mallorca enemiga, al final tan sols s'apropriaren de 1.000, que es vendrien a Maó.⁴⁶

---

més baix però ràpid, pertanyia a Perpinyà de València (AHCBC, *Lletres comunes*, X-38, 43, carta de Francesc Setantí, datada el 29 de març de 1472).

40. *Ibidem*.

41. AHCBC, *Lletres closes*, VI-25, f.68v., carta a Francesc Setantí, datada l'1 d'abril de 1472.

42. *Ibidem*, f.80r., carta al rei Renat, escrita el 8 d'abril de 1472.

43. AHCBC, *Deliberacions*, II-21, f.57r.

44. AHCBC, *Política i guerra*, III, doc.89, petició 17.

45. AHCBC, *Lletres closes*, VI-25, f.69 r., carta al capità de Maó, datada l'1 d'abril de 1472.

46. AHCBC, *Lletres comunes*, X-38, 53, carta al capità de Maó, datada el 10 d'abril de 1472, rebuda el 15 d'abril. L'utilització d'aquesta mena de segrest de mercaderies era d'ús gairebé universal a la baixa edat mitjana (STOUFF, L. *Ravitaillement et alimentation en Provence aux XIVe et XVe siècles*. Paris: Mouton & Co., 1970, p. 74). Fins i tot Barcelona disposava d'un privilegi reial, el *vi vel gratia*, atorgat el 1328 per Alfons el Benigne, pel qual qualsevol vaixell que passés prop de la ciutat podia ser obligat, en cas de necessitat, a deixar aquest carregament, sense confiscament, comprant la mercaderia. Mètode aquest, utilitzat en la carestia de 1333, moment en el qual les autoritats donaren fins i tot patent de cors als estols que armaven (RIERA, S. *El proveïment de cereals a la ciutat de Barcelona durant el mal any primer*, p.324). El 1364 aquest privilegi de pirateria legalitzada s'amplià (SERRA, E. *Els cereals a la Barcelona del segle XIV*, p. 81-82).

4.3. Infructuosos intents d'abastament

Una vegada van arribar a Barcelona els sesters recuperats de Setantí, el Trentenari aconsellà el 17 d'abril que els dos baleners que portaren el blat de Maó, encapçalats per Tressetmanes, anessin a Marsella a comprar més forment, car la ciutat havia tancat contractes amb mercaders per tal que adquirissin deu mil sesters.⁴⁷ El municipi decidí pagar de vint-i-cinc a trenta homes per a acompanyar els baleners, però el plenari, reunit el dia 25 d'abril, determinà que els salaris es farien efectius una vegada el blat arribés a Barcelona, i que es pagarien del dret de dos sous per quartera dels flequers.⁴⁸ Ara tan sols restava esperar que la comanda dels mercaders es fes efectiva el més ràpidament possible.⁴⁹

El sobirà provençal, gràcies al prec de Julià i els ambaixadors, va prometre 3.000 llances, tal com informa Lluís Duran, i soldejà per quatre mesos dues naus genoveses que havien d'arribar a Marsella.⁵⁰ Una d'elles era molt grossa, la Salvatge, de 3.000 bótes, i l'altra la Spíndola, de 1.200 bótes.⁵¹ El rei liquidà en un principi 3.064 ducats com a paga de dos mesos. Una vegada les naus arribessin a Marsella, la cort i Nicolau Julià en carregarien una, mentre que l'altra aniria a compte dels restants mercaders.⁵² Renat havia reaccionat amb una certa energia als prec dels súbdits, però la sensació que les autoritats municipals intentaven frenar l'inevitable es fa palesa de mica en mica, i a principis de maig no sabien avenir-se que l'estol redemptor encara no hagués arribat.⁵³ A més, les circumstàncies eren propícies per a la ciutat, ja que la matinada del 3 de maig la flota de Ferran deixà lliure la costa per dirigir-se a Mallorca, fet que alarmà els menorquins a causa de la por de patir un setge.⁵⁴

47. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.42r.

48. *Ibidem*, f.45r.

49. Ràpidament s'informà dels nous contractes als ambaixadors, al rei, al senescal i a Nicolau Julià (AHCB, *Lletres closes*, VI-25, ff.84r., 82r., 83r. i 84v., respectivament, datades el 17 d'abril de 1472).

50. AHCB, *Lletres comunes*, X-38, 58, carta de Lluís Duran, datada el 18 d'abril de 1472.

51. Sobre la capacitat de la Salvatge les fonts discrepen, doncs també se l'atorga una capacitat de 2.500 bótes (*Manual de Novells Ardots*, II, p.505).

52. AHCB, *Lletres comunes*, X-38, 58.

53. La desesperació augmentava, ja que «si dites naus de vitualles no són ací fins a xv ó xx del present, no sabrem què fer» (AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.87v., carta als ambaixadors, datada el 4 de maig de 1472).

54. L'armada reialista estava formada per dues fustes, la que capitanejava Ferran i una de veneciana, i a voltes era reforçada per dues galeres armades (*Ibidem*, f.91r., carta a Nicolau Julià, del 4 de maig). Joan II decidí retornar a la costa catalana, deixant de banda a Menorca, però el retorn s'endarrerí considerablement a causa de la negativa de recollir les tropes de terra per part dels oficials dels vaixells (AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.101v., carta a Renat, escrita el 20 de maig de 1472).

Mentrestant, la situació aconsellà les autoritats a realitzar una primera cerca de provisions, anant de casa en casa a causa de la manca de reserves municipals, esperant que les dues naus genoveses i els baleners arribessin amb el blat.⁵⁵

Va ser durant el maig que es produí gairebé l'únic encontre directe entre els dos bàndols durant el setge, a causa del recobriment momentani de Pedralbes i de Sarrrià, el 15 de maig, per part de les tropes de la ciutat capitanejades pel comte de Pallars.⁵⁶ Amb tot, els fidels a Joan II es rearmaren amb cent cinquanta cavalls i peons, fet que impossibilità el recolliment de les collites de les rodalies de Barcelona.⁵⁷

4.4. La formació d'una armada

A principis de juny, la costa encara romania lliure, ja que la flota de Joan, un cop sortí de Mallorca, es dirigí a València, de manera que era el millor moment per al transport dels grans,⁵⁸ ja que després de la cerca tan sols hi havia blat fins a final de juny.⁵⁹ A Marsella, però, on ja havia arribat Tressetmanes, els ambaixadors es toparen amb la negativa de la cort per carregar els 10.000 sesters que els mercaders catalans compraren a Renat.⁶⁰ Les naus genoveses, a més, encara no hi eren. A la capital provençal fondejà la nau d'un tal Jordi Sureda, enviat per Barcelona, amb una nova comanda de grans i amb la notícia que el litoral era lliure. Tot plegat va fer decidir el senescal a armar una galeassa grossa que hi havia al port, la de Sant Martí, de 1.000 bótes, els dos baleners d'Alió i els dos del papa que eren a Marsella, i dues galeres civils de la ciutat. La flota havia de sortir el 20 de juny.⁶¹

Ben aviat, però, l'angoixa retornà als barcelonins, quan van veure, a principis de juny, tres vaixells navegar davant de la ciutat. Les sospites es justificaren en afegir-se a aquestes naus les de Ferran i la veneciana.⁶² Calia avisar a la flota que es preparava, i s'envià un lleny per mar i un missatger per terra. El municipi pretenia que les despeses dels avisos corressin a càrrec dels mercaders, però aquests aconseguiren que

55. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.91v., carta als ambaixadors de Marsella, datada el 12 de maig de 1472.

56. *Ibidem*, f.101v., carta a Renat, datada el 20 de maig. Prèviament, la ciutat havia perdut aquestes places a causa d'una traïció (*Manual de Novells Ardis*, II, p.505).

57. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.101v.

58. *Ibidem*, f.102r., carta als ambaixadors, del 20 de maig.

59. *Ibidem*, f.105r., carta a Renat, datada el 5 de juny.

60. El monarca ho justificava adduint la manca de forment que patia Provença (AHCB, *Lletres comunes*, X-38, 76, carta dels ambaixadors de Provença, datada l'1 de juny de 1472).

61. No va ser fàcil organitzar el pla, doncs abans de què Sureda arribés a Marsella, Alió de Tressetmanes, decebut per la negativa de Renat, saltà de la capital provençal, però un cop les autoritats s'assabentaren de les noves compres, enviaren un lleny per fer tornar els baleners d'Alió, que tan sols havien navegat 30 milles (*Ibidem*, 80, carta dels ambaixadors, del 10 de juny).

62. AHCB, *Lletres closes*, f.107v., datada el 6 de juny.

fossin compartides. Els costos ascendien a 62 lliures i 10 sous, de manera que la ciutat pagà 31 lliures i 5 sous del dret dels flequers, mentre que la resta la proporcionaren els mercaders.⁶³ L'operació es tornà a repetir a principis de juny, quan els consellers tornaren a enviar un lleny i un correu terrestre per cuitar més si calia la sortida dels forments. Les despeses també es compartiren amb els mercaders.⁶⁴

A Marsella, però, poc importava ja si Ferran tornava a ser davant de Barcelona, ja que el 16 de juny arribà La Spíndola, i l'armada era una realitat. El mateix monarca va trametre un lleny per cuitar la vinguda de La Salvatge i contractà cinc-cents soldats per a acompanyar els vaixells.⁶⁵ La partença depenia de La Salvatge, i quan aquesta arribà a Marsella, el 4 de juliol, l'estol es dirigí a Barcelona.⁶⁶ El dijous 22 de juliol, el blat per fi recalà a la capital catalana. En total, 35.000 sesters de forment (unes 23.000 quarteres).⁶⁷ La flota de Joan II fugí.⁶⁸

4.5. Dificultats en l'abastament. La fi del setge

Ja a Barcelona, es feia necessari fermar nous contractes per carregar de blat una altra vegada els vaixells, ja que Renat disposava de les grans naus genoveses per quatre mesos.⁶⁹ Lluís Duran, que havia vingut amb la flota, havia de concretar els contractes amb els mercaders, però l'armada partí el 13 d'agost sense que Duran arribés a cap acord, i de res no va servir la pressa amb la qual els consellers anaren a la Llotja per definir les compres ni l'intent de fer esperar els vaixells.⁷⁰ Tot i això, uns quants dies més tard, els consellers formalitzaren amb els comerciants l'adquisició de tan sols 16.000 sesters, fet que es va fer saber al sobirà angeví.⁷¹ Per la seva banda, els reialistes es reforçaren a Ciutadella de Menorca fins a reunir un contingent de deu naus i deu galeres, i el mateix monarca es trobava al Llobregat amb un impor-

63. AHCB, *Deliberacions*, II-21. f.57v.

64. La ciutat pagaria la seva part igualment del dret de dos sous per quartera de forment (*Ibidem*, ff.61r. i 61v., en reunions del Trentenari i del plenari efectuades el 26 de juny i el 2 de juliol de 1472).

65. L'estol estaria format per les dues naus de Gènova, la galeassa grossa de Marsella, els dos baleners de Tressetmanes, i un més del papa, tres galeres civils i una galiota (AHCB, *Lletres comunes*, X-38, 86, carta dels ambaixadors de Marsella, escrita el 20 de juny de 1472).

66. *Ibidem*, 99, carta dels ambaixadors de Marsella, datada el 13 de juliol de 1472. Arribà a Barcelona amb l'armada, el 22 del mateix mes.

67. *Manual de Novells Ardots*, II, p.505.

68. La configuració de l'estol reialista era de 4 naus i 4 galeres (*Ibidem*).

69. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.61r. En una carta dirigida al capità de l'armada, Pernay, la ciutat li pregava que esperés a que els contractes amb els mercaders es fessin (*Ibidem*, VI-25, f.124r., carta datada el 13 d'agost).

70. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.76r.

71. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.124v., carta a Renat, datada el 18 d'agost de 1472.

tant exèrcit terrestre.⁷² La situació tornava a ser precària, i per tal que aquestes noves es coneixessin a Marsella, el municipi disposà trametre un navili del mercader Amador Peret que era en mal estat. El vaixell s'havia d'adobar amb el préstec de les taules fixes de les galeres del general de les drassanes. Les despeses anaven a càrrec del mateix Peret.⁷³ Mentrestant, els consellers ampliaren els contractes amb els mercaders fins a 30.000 sesters,⁷⁴ i es demanà a altres comerciants, ja fossin provençals o genovesos, que trametessin blat, civades, olis, vins etc. Els reialistes, però, eren a la costa de Barcelona el dia 26.⁷⁵

Poc segurs de posteriors vingudes de blat, i comptant que al setembre s'esgotaria l'arribat en l'armada de Renat, els consellers decidiren actuar ràpidament i utilitzar dos baleners que hi havia a la platja de la ciutat, el de Prats i el de Lobera. Aquest segon, però, s'hi negà.⁷⁶ La ciutat respongué contundentment: segrestà el balener, se'l va fer estimar i es cercà algun comprador per tal que aquest el cedís al municipi durant l'anada a Marsella. Després, el consistori retornaria els nòlits al comprador deduïnt-ne les despeses d'adob i seguretat.⁷⁷

Pel setembre, els consellers tornaren a insistir en la vinguda de noves remeses cerealeres, en un moment en què no hi havia pràcticament cansalades, i les reserves d'oli i vi tenien els dies comptats. A causa del mal temps, que molestava els vaixells reialistes, no seria difícil que les naus arribessin a la platja. En una carta escrita a Renat el 9 de setembre s'afirmava que al pallol no hi havia gra i que era «impossible al ventre sien donades dilacions».⁷⁸ Amb un panorama tan magre, el consistori decidí efectuar una altra cerca de blats,⁷⁹ que començà el 15 de setembre, després d'alguns problemes amb els cinquanteners, que havien d'efectuar l'operació.⁸⁰ El gra trobat va ser venut al porxo del forment a raó de 22 sous la quartera, una xifra prou elevada.⁸¹ Aquesta circumstància no era desconeguda a la baixa edat mitjana, doncs la búsqueda de blat privat per posar-lo a la venda s'utilitzà igualment a altres ciutats en temps de carestia.⁸²

72. *Ibidem*, carta als ambaixadors de Marsella, datada el 25 d'agost de 1472.

73. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.77v., en data del 24 d'agost de 1472.

74. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.126v., carta a Renat, datada el 26 d'agost de 1472.

75. Amb un estol format per 11 fustes i 6 galeres (*Ibidem*).

76. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.79r.

77. *Ibidem*, f.79v.

78. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.136r., carta a Renat. També es pregava que si la flota no podia venir, que es carreguessin altres fustes.

79. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.79v., en data del 31 d'agost de 1472.

80. Alguns dels membres d'aquesta milícia urbana s'hi negaren, i les autoritats amenaçaren amb una multa de 20 sous (*Ibidem*).

81. *Manual de Novells Ardits*, II, p.506. També a *Rúbriques de Bruniquer*, IV, p.171.

82. A la Provença, per exemple, s'anomenava *serca bladorum* o *visitatio bladorum* (STOUFF, L. *Ravitaillement en Provence*, p.73.).

El 28 de setembre els consellers escriuen a Marsella: «Aquesta ciutat s'és talment buyda de tota spècia de vitualles. Assitjada prop d'un any fins a les portes, no tenim gra de forment en pallol. De mestalls e ordis fem fer pa que donam al poble, e de aquell no ha compliment, e molts viuen de faves, legums, vinassa, e altres coses alienes a la humana vida». ⁸³ Els precés a mercaders eren patètics, «car un die són mil anys». ⁸⁴

A finals de setembre, les dues grans naus genoveses ja se n'havien anat, però encara hi havia tres baleners, els patrons dels quals tan sols esperaven carregar el blat. ⁸⁵ Tot just quan acabava d'arribar el memorial amb els 21.000 sesters contractats, el patró de La Salvatge va mostrar a Renat una carta del duc de Milà per la qual se l'obligava a tornar, Duran intentà convèncer els genovesos perquè carreguessin el blat, però s'hi negaren, i ni el monarca ni el senescal no van poder evitar el retorn a Gènova dels vaixells. ⁸⁶ Joan II s'havia queixat al duc de Milà per l'ajut donat a Barcelona, i el sobirà llombard prohibí que l'operació es repetís. Tot i els problemes, els baleners partiren de Marsella, però no van poder entrar a la Ciutat Comtal i es quedaren a Palamós. ⁸⁷

Després de la notícia, tramesa pel bergantí d'Aibri, que arribà a Barcelona el 6 d'octubre amb la nova que els genovesos no venien, la ciutat, que ni tan sols disposava de blat per a vuit dies i no sabia que els tres baleners havien sortit de Marsella, decidí capitular per manca d'aliments. ⁸⁸ El lloctinent consentí a rendir-se i es decidí trametre dos consellers a Pedralbes per tal de negociar una rendició honrosa, que respectés les llibertats de la ciutat. ⁸⁹

L'anomenada Capitulació de Pedralbes, del 16 d'octubre de 1472, va ser un acord entre la monarquia i la ciutat on, en principi, no hi havia ni vencedors ni vençuts. ⁹⁰ En ella, a part de la clàusula per la qual els consellers demanaven que es recuperés la nau de Setantí, ⁹¹ es pregà que tots els baleners i les fustes amb blats i altres vitualles o mercaderies, entre el quals hi havia els tres navilis de Palamós o

83. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.138r., carta al bisbe de Vic, conseller del rei Renat.

84. *Ibidem*, f.140r, carta al mercader Gaspar Cases, datada el 27 de setembre de 1472.

85. Els baleners eren els d'Alió, el d'en Gras i el d'en Forbís (AHCB, *Lletres comunes*, X-39, 122, carta dels ambaixadors de Marsella, datada el 25 de setembre, arribà però, un cop finit el setge, el 7 d'octubre).

86. *Ibidem*, 128, carta dels ambaixadors, del 18 de setembre, arribà el 7 d'octubre.

87. *Ibidem*, 130, carta d'un patró de balener (no s'especifica), datada el 19 d'octubre de 1472.

88. «Per la qual tornada, los consellers se són aguts a metre a capitularay ab lo Rey don Johan, per quant en la Ciutat no havia forment per vuyt jorns, e ja menjaven pa de faves mesclat en forment» (*Manual de Novells Ardits*, II, p.506, en data del 6 d'octubre se 1472).

89. Els consellers eren Lluís Setantí, conseller en cap, i Joan Mateu (AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.92v., en data del 8 d'octubre de 1472).

90. VIVENS VIVES, J. *Els Trastàmars*, p.184.

91. AHCB, *Política i guerra*, III, doc.89, petició 17, en data del 16 d'octubre de 1472.

altres a Provença, poguessin tornar a Barcelona en benefici dels comerciants.⁹² Sobre la sort de Lluís i Francesc Antoni Setantí una vegada acabada la guerra, cal dir que el primer entrà curiosament dins l'àmplia amnistia atorgada per el monarca i que el seu fill, tot i que s'exilià una vegada signada la pau, rebia poc després del rei la mercè del castell de Centelles.⁹³ Posteriorment, tornem a trobar a Francesc Antoni el 1479 quan era regent de la vegueria, portant la llitera on jeia el cos sense vida de Joan II, durant el seu enterrament.⁹⁴

Tot i que pot semblar estranya aquesta relativa bona relació amb el monarca després de tot el que havia passat, el *Llibre de Jornades* de Jaume Safont (1411-1484), funcionari de la Diputació i bigaire convençut, ens informa de com el novembre de 1475 el consell de la ciutat acusà de traïció a Lluís Setantí. Segons Safont, Setantí hauria intentat pactar amb Joan a canvi de diners i d'honors, comproment-se sense éxit a deixar entrar els assetjants a la ciutat per el portal Nou, defensat per Francesc Antoni.⁹⁵ L'acusació no es demostrà ni impedí que posteriorment, com s'ha vist, el fill de Lluís Setantí continués ocupant càrrecs públics.

5. Col·lapse econòmic i imposicions generades pel blat

Per a l'estudi de la utilització de les imposicions dels cereals a la Barcelona del segle XV la documentació ofereix unes llacunes tan galdoses que difícilment podran aportar dades conclusives alguna vegada. Els «drets» o impostos que es pagaven per als grans gravaven més l'intermediari que no pas el consumidor,⁹⁶ i normalment anaven dirigits als flequers o a qui pastava blat per vendre. La quantitat donada al municipi en les imposicions era altíssima al final de la guerra civil: fins a dos sous per quartera de blat,⁹⁷ una xifra que encara es mantenia el 1383,⁹⁸ però que descendí posteriorment.⁹⁹

Durant el darrer any de la guerra, la ciutat es trobava en una situació econòmica catastròfica. Gairebé deu anys de conflicte havien exhaurit la riquesa de tot el Prin-

92. *Ibidem*, petició 18.

93. CORTÉS, C. *Els Setantí*, p.101.

94. *Ibidem*, p.102.

95. SANS I TRAVE, J.M. *Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484) de Jaume Safont*, Barcelona, Fundació Noguera, 1992, pp.253 a 255.

96. SERRA, E. *Els cereals a la Barcelona del segle XIV*, p.91.

97. AHCB, *Imposicions*, VI-29, plec N, en una venda de les imposicions efectuada el 1470-71.

98. *Ibidem*, Ñ.

99. El 1493 els flequers pagaven tan sols 12 diners per quartera de blat (AHCB, *Notularum*, XIV-5, 41). Les quantitats havien estat molt inferiors durant el segle XIV, doncs fins el 1357, es pagaren 2 diners per quartera de blat (SERRA, E. *Els cereals a la Barcelona del segle XIV*, p.89).

cipat, i els consellers havien de fer cara al setge sense recursos, de manera que intentaren rendabilitzar al màxim els ingressos propis de les imposicions dels cereals, bàsicament la destinada a la compra de nou gra: el «dret» de dos sous per quartera dels flequers. El municipi decidí votar certes quantitats dels ingressos de la imposició per ampliar el seu ús vers la defensa de la ciutat. Amb no poques dificultats, les autoritats aconseguiren aprovar, el 3 de juliol i el 4 d'agost, dos pressupostos especials de tan sols 500 lliures,¹⁰⁰ quantitat ínfima si es compara amb el pressupost extraordinari de 60.000 lliures reunit a l'inici de les hostilitats, el 1462.¹⁰¹

A principis de juliol de 1472, el municipi no disposava d'efectius per a liquidar els correus, la muralla del portal de Marina restava malmesa, i calia abonar tropes i guardes. Els dos llenys enviats anteriorment, amb sengles correus terrestres, per avisar a Marsella de la situació de la flota enemiga, s'havien de pagar d'alguna manera. El plenari, el 3 de juliol, votà 500 lliures, distribuïdes en la compra de blat i custòdia de la ciutat, i s'escolliren vuit persones per tal que decidissin les prioritats a l'hora d'efectuar les despeses.¹⁰² L'única manera d'aconseguir el líquid era mitjançant la imposició dels flequers, i el Consell de Cent havia d'ampliar la utilització dels ingressos del dret en altres afers no relacionats amb la compra de blat.¹⁰³ Amb la quantitat votada el 3 de juliol se satisfieren els dos llenys soldejats a mitges amb els mercaders, que costaren 25 i 30 lliures respectivament. Igualment, un cop l'armada arribà, es premià Pere Doy amb 6 lliures i 10 sous, per haver informat amb la seva galiota que els vaixells de Renat havien partit de Marsella. Prèviament, féu via cap a Provença per veure si sortia l'esquadra, pel que rebé 90 lliures, 50 abans del viatge i les 40 restants quan retornà.¹⁰⁴ El mateix Doy va percebre 50 lliures per trametre lletres d'avis sobre la situació de les fustes enemigues al capità de l'armada el 23 de juliol. La resta de la quantitat s'utilitzà en afers relacionats amb soldades, efectius d'artilleria com bombardes, i el manteniment de les muralles.¹⁰⁵

El dia 4 d'agost s'aprovà el segon pressupost, sufragat d'igual manera, que gairebé era l'única font pecuniària municipal. La cinquena part de les 500 lliures serviren per pagar, a principis de setembre, quaranta cavalls, deu encobertats i trenta amb genets, necessaris per a fer la ronda de nit a l'entorn de les muralles, acompanyant els consellers. El cost inicial ascendia a 400 lliures.¹⁰⁶ A causa de la feblesa monetària, el plenari, reunit el 25 de setembre, es negà a pagar la quantitat reclama-

100. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.85r.

101. SOBREQUÉS, Santiago i Jaume. *La guerra civil catalana del segle XV*. Barcelona: Ed. 62, 1973, II, p. 245.

102. AHCB, *Deliberacions*, II-21, ff.62v. i 63r.

103. *Ibidem*.

104. *Ibidem*, f.64v.

105. *Ibidem*, ff.64v. a 70r.

106. Segons la reunió del Consell de Cent realitzada el 2 de setembre de 1472 (*Ibidem*, f.81r.).

da pels soldats. L'excusa era simple: no hi havia diners, i el clavari tan sols atorgà 100 lliures als cavallers.¹⁰⁷

La defensa de la ciutat era realitzada, doncs, gràcies a l'aportació d'una imposició que gravava el blat, i els seus ingressos permeteren als consellers de guanyar temps i fer cara a l'inevitable. La manca de qualsevol mena de solvència municipal obligà a derogar la llei per la qual el dret únicament podia utilitzar-se com a provisió de forments.¹⁰⁸ Aquesta solució no era del tot nova a Barcelona.¹⁰⁹

Poc abans de la finalització del setge, les autoritats, en un intent desesperat per a recollir més diners, decidiren, mitjançant el Trentenari, arrendar 12.000 quarteres del dret de dos sous dels flequers. Les quantitats obtingudes s'emprarien igualment per a defensa de la ciutat i compra de blat. A causa de la gravetat del moment, la intenció era que el pagament fos total des d'un principi pels mercaders que volguessin adquirir la imposició.¹¹⁰ La decisió dels consellers fou motivada per l'esgotament de les anteriors votacions i també per reintegrar 225 lliures que havien estat manllevades a particulars.¹¹¹ Tot i que el municipi esperava obtenir amb l'operació unes 1.000 lliures,¹¹² les circumstàncies obligaren a capitular sense concretar l'operació.

6. Conclusions

El tipus de setge que patí Barcelona durant gairebé un any no va ser ric en topades entre els contrincants, ni es caracteritzà per grans batalles o innumbrables víctimes. Ni tan sols hi ha notícies d'espectaculars desplegaments per tal d'assaltar la ciutat, i fins i tot el rei Joan i el gros de les seves tropes es mogué per bona part del Principat, i no sempre era prop de la capital, almenys durant els primers mesos del setge. Sembla que el Trastàmara bàsicament procurà aïllar la ciutat, evitar el seu

107. *Ibidem*, f.91v.

108. Les ordinations fins i tot penaven amb l'excomunió la utilització d'aquests ingressos per altres tasques (*Ibidem*, f.80v.), i va ser necessària una reunió del Consell en ple per cancel·lar amb caràcter extraordinari, a causa de la precarietat gairebé catastròfica, el caràcter exclusivista de les entrades de la imposició (*Ibidem*, f.72r.).

109. De fet, era hereva de l'«almoyna» del segle XIV, en la qual s'utilitzaven les impositcions sobre els grans per resoldre situacions conflictives, encara que en aquest cas era el rei qui demanava normalment els diners (SERRA, E. *Els cereals a la Barcelona del segle XIV*, p.90).

110. AHCB, *Deliberacions*, II-21. f.83r., en data del 16 de setembre de 1472. En altres situacions, no tan extremes, els compradors ingressaven la quantitat fixada als contractes en dotze parts iguals, doncs s'arrendaven els drets per un any, i les pagaven mensualment al compte dels flequers de la Taula de la ciutat (AHCB, *Imposicions*, VI-29, N).

111. Per efectuar pagaments extraordinaris (AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.85r.).

112. *Ibidem*, f.85v.

abastament, de manera que únicament li restava esperar. Si era capaç d'aconseguir tallar el proveïment marítim de l'aliada Provença, tard o d'hora el municipi rebel capitularia, i així succeí. De res no serviren els intents del govern oligarca de la capital del Principat per tal de comprar blat i provar de pagar-lo com fos, el seu destí era del tot inviable en un context cada vegada més advers que féu fallida en el moment en què Renat no va saber, o no va voler, actuar enèrgicament per tornar a enviar més remeses de gra. En el cas de Joan, el fet d'esperar i no arriscar-se a efectuar grans atacs li reportà estalviar esforços, homes i banys de sang a la ciutat.

Però el que més sobta en observar la documentació utilitzada en l'estudi és la manca de referències a productes no panificables. Les autoritats estan dominades per l'obsessió d'abastar la ciutat, lògicament per a poder aguantar el màxim possible a una eventual rendició, però els maldecaps se centren en el blat i no en altres aliments. La súplica més patètica en el darrer aspecte és l'intent, ja a finals del setge, de fer venir no tan sols grans, sinó també cansalades, olis, vins etc., en no existir cap d'aquestes viandes a la ciutat.¹¹³ Obviament, la circumstància bèl·lica provocà un encariment en el preu dels diferents productes, tot i que alguns revenedors s'aprofitaren de la situació.¹¹⁴

El municipi intentà sempre que va poder recolzar-se en particulars. El blat, com era tradicional, va ser comprat per mercaders que el venien a les autoritats. A més, tot i la necessitat, es carregà els comerciants amb part de les despeses extraordinàries. L'exemple del pagament compartit amb els mercaders dels llenys i correus enviats a Marsella, o el segrest del vaixell de Lobera, que es comprà i es va vendre a un particular, o el fet de no ajudar a la reparació de la nau d'Amador Peret, il·lustren aquest aspecte. L'oligarquia bigaire, que des de la Diputació del General havia provocat l'enfrontament amb el monarca per tal de recuperar uns privilegis municipals que va perdre en favor de la Busca a la dècada dels cinquanta, i que apostà el 1466, ja des del govern municipal, i tot i el desig de Joan II d'acceptar la tradició constitucional del país, per la continuació del conflicte en una darrera fase econòmicament catastròfica, governà durant el setge en nom d'un interès comú que serví per a conduir la ciutat a un autèntic col·lapse. Amb la capital, tot el país tocà fons. Era, segons les paraules de Vivens Vives, la *Catalonia Irredenta*.¹¹⁵

Els consellers sabien que l'únic mitjà de subsistència i la única possibilitat de guanyar temps era el blat. Es difícil però, d'establir el nombre de forment que va

113. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.133r., carta a Renat, datada el 6 de setembre de 1472.

114. Els venedors d'oli, a principis de 1472, amagaven la mercaderia per vendre-la més cara, a 18 diners el cortó, fet que obligà al mostaçaf a intervenir-hi per moderar el preu a 16, tot i que posteriorment, durant el febrer, a causa del setge, ascendí a 17 (AHCB, *Deliberacions*, II-21, ff.18v., 19r. i 28v.). Més endavant, a l'agost, molts revenedors d'aliments feien el mateix per simular una fretura superior a la real, exigint preus abusius (*Ibidem*, 77r.).

115. VICENS VIVES, J. *Els Trastàmars*, p.185.

arribar a Barcelona durant el setge. Les fonts asseguren almenys unes 35.000 quarteres, però resulta impossible saber la quantitat de gra privat que es trobà per tal de vendre'l, tant durant la cerca de maig com a la de setembre. Tot i això, als últims dies la fam es donava per segura a causa de què la població menjava pa de faves o altres llegums, fet que es repetia en èpoques de carestia a les ciutats de la baixa edat mitjana.¹¹⁶ Però, existí realment fam, una fam física? La gent continuava menjant, el que passa és que s'alimentava amb productes tradicionalment infravalorats. La societat estava plenament avesada a un model alimentari tan rígid, basat en el blat, que la seva alteració fins i tot provocava la rendició de les ciutats. Conscients de la importància de tot el que envoltava els cereals, els grups de poder municipal mai no estalviaren esforços per tal de solucionar i controlar aquest aspecte, que esdevingué primordial en la política de les classes dirigents.

TAULA I. *Distribució de les 500 lliures provinents de l'impost de dos sous per quartera de blat comprat pels flaquers, votades el 3 de juliol de 1472.*

<i>Quantitat</i>	<i>Rebedor</i>	<i>Concepte</i>	<i>Observacions</i>
30 ll.	Els obrers de la ciutat	Obres per a custodiar la ciutat	
30 ll. 10 s.	Bernat Farner, conestable	Per a ell i vint acordats	
30 ll. 10 s.	Joan Manresa, conestable	Per a ell i vint acordats	
66 ll. 5 s.	L'encarregat de la mercaderia	25 ll. per al lleny de Marino; 6 ll 5 s per a un correu; 30 ll per a la meitat d'un altre lleny.	
9 ll. 15 s.	Tretze conestables que són a les muralles	Com a paga	
50 ll.	No s'especifica el rebedor	Per a armar una galiota per a anar a Marsella i tornar immediatament, per a avisar el rei i els ambaixadors de l'armada enemiga	El cost era de 90 ll. però de moment se li avancen 50 ll.

116. STOUFF, L. *Ravitaillement et alimentation en Provence*, p. 82.

40 ll.	El mateix que l'anterior	Per a armar la mateixa galiota	Són les 40 ll. restants de la galiota
5 ll.	Nicolau Pellada	No s'especifica	
2 ll.	Dos homes	Per a la soldada de les guàrdies	
4 ll.	El capità de la torre de Provençana	Per a salari seu	
18 ll.	12 soldats	Per mesada	Són els qui acompanyen el comte de Pallars i fan la custòdia de la ciutat
40 ll.	Els obrers de la ciutat	Per a pagar obres fetes al Portal Nou i a les drassanes	
3 ll.	Sense especificar	Per a llenya, vi i altres coses	
6 ll. 10 s.	Pere Doy	Com a recompensa de tornar amb la seva galiota de Marsella per a avisar que l'armada amiga ja venia	
50 ll.	Pere Doy	Per a anar a trametre lletres d'avis en nom del capità general de l'armada	En principi demanava 100 ll., que li foren denegades
16 ll.	Dos correus	Per a avisar de les fustes armades que el rei portà amb les vitualles	
71 ll.	Diversos	22 ll. 15 s. com a salari de mariners i altres homes; 9 ll. a tretze conestables per una mesada; i 39 ll. 5 s. a Bernat Miró conestable, per a vint-i-sis homes per ell acordats	

TAULA II. *Distribució de les 500 lliures provinents de l'impost de dos sous per quartera de blat comprat pels flaquers, votades el 4 d'agost de 1472.*

<i>Quantitat</i>	<i>Rebedor</i>	<i>Concepte</i>	<i>Observacions</i>
28 ll. 10 s.	Antoni Vilatorça	Per a bombardes	
6 ll.	Ferran courer	Per a adobar bombardes	
30 ll. 10 s.	Bernat Farnet	Per a mesada de conestable	
12 ll.	Pere Albert, escrivà de les obres	Per a pagar diverses obres de la ciutat	
1 ll. 6 s. i 6 d.	Bernat Marimon	Per a avisos	
2 s.	Frare Gabestra	Per a anar a veure els ambaixadors de Borgonya, que eren vora de Lleida	
10 ll.	Albaric, escrivà de les obres	Per a obres fetes per diverses persones	
80 ll.	Aibri, patró de lleny	Per a anar amb quinze homes a Marsella	Per a portar cartes als ambaixadors, al rei Renat i al senescal, per tal que les dues naus genoveses tornessin amb vitualles
18 ll.	Bernat Vidal, rellotger	Per a fer afinar pólvores	
80 ll.	No s'especifica	Per a pagar la mesada de cinquanta-dos acordats i quatre conestables	
130 ll.	Albaric, escrivà de les obres	Per a pagar a diverses persones per obres realitzades	

---

100 ll.	No s'especifica	Per a pagar alguns cavalls per a fer la ronda fora de les muralles durant la nit	El principi s'havien de pagar deu cavalls encobertats i trenta genets, però costaven 400 ll.; però per la manca de diners, tan sols es paguen 100 ll.
2 ll.	No s'especifica	En comptes de dos pacífics promesos a un balener que ha de portar blat	
3 ll. 7 s.	No s'especifica	Per a pa comprat pel municipi	
7 ll. 8 s. i 8 d.	Joan Maresma, conestable	Per a pagar-lo a ell i a vint homes	
7 ll. 4 s.	Antoni Calvo	Per a pagar-lo a ell i a vint homes	
30 ll. 10 s.	Joan Manresa, conestable	Per a pagar soldades	

On ll. = lliures i s. = sous i d. = diners.

Font: AHCB, *Deliberacions*, II-21.